

protudokaz o ispravnosti oblika, odnosno površine čestice voditi samo u slučaju, ako nastupi diferencija, koja je veća od neizbježive manipulativne pogreške.

Ako bi ovu činjenicu ispravno shvatili pojedinci i svi oni, koji riješavaju toliko česte posjedničke sporove — izbjeglo bi se mnogome trošku i suvišnom parničanju naroda.

Iz rečenoga slijedi, da moramo priznati pravnu valjanost površine, koja je upisana u gruntovnici u koliko se u toj površini nalazi samo nesigurnost prouzročena manipulativnom pogreškom.

Vlasnik, koji imade u gruntovnici upisanu česticu sa površinom od $A \square^0$ ima u naravi površinu od $A + m \square^0$. Ako mu ali komasacijom dajemo posjed za $\pm m \square^0$ različit od staroga posjeda (od $A \square^0$), mijenjamo njegovo stečeno pravo.

Ovo je izmjena u pravom smislu riječi formalna, dok praktičkoga značenja nema. Tehničar dolazi tu u sukob sa formalnošću gruntovnih propisa, kojoj se opravdanost sa pravnog gledišta ne može poreći, ali koja tehnički traži nemogućnost.

Izlaz iz ovoga pitanja pruža druga i treća alineja § 9. komasacionog zakona, koja kaže: „Sve razlike u vrijednosti, koje se ne bi mogle izravnat zamjenom u naravi, valja izjednačiti novcem.

Kada se daje otšteta u novcu može se učesniku izdati novac samo uz privolu hipotekarnog vjerovnika“.

Kako razlike u vrijednosti, koje su nastale uslijed neizbježivih pogrešaka spadaju među one, koje se ne mogu izravnati zamjenom u naravi (§ 9.) mogu se ustanove ovoga paragrafa primjeniti i na novčana izjednačenja ovako nastalih razlika.

Agrarne operacije u Dalmaciji.

Ing. Kajo Bašković, geometar I. kl.

Agrarne operacije u Dalmaciji, upućene na deobu obradivih opštinskih dobara još od godine 1870. dale su veoma mršave rezultate, koji nemogu ni za trenutak da uteše i zadovolje dalmatinskog zemljoradnika. Matora Austrija znala je, da po kojom naredbom i čak zakonom o ustrojstvu agrarnog ureda i poverenstva, zaslepi ispaćenu i izgloданu Dalmaciju. Vapaji naroda izazvali su zakone o razdeobi opštinskih dobara, što je jamačno jedini uslov za podignuće do skrajnih granica propalog ekonomskog stanja Dalmacije. Dugo se je zatezalo i nadimalo, a da se je tek godine 1902. započelo, a bolje reći, pokušalo, na osnovu zakona, nadelivanjem zemljišta od opštinskih pašnjaka i šuma, pučki rečeno „muša“.

U eri agrarnih reforma, a kao jedino i najvitalnije pitanje za Dalmaciju — deoba obradivih opštinskih dobara, — od nadležnih vlasti nije uzeta u nikakav obzir. Ekonomska socijalna kriza teško

tišti krševitu Dalmaciju, kojoj će se jedino pomoći, ako se što brže i racionalnije donese definitivno rešenje o nadelbi zemalja (muše) od velikih i prostranih opštinskih poseda.

I ono malo deoba, dosada izvršenih i nadeljenih, najbolji su dokaz, koli je nužna i spasonosna deoba za dalmatinske sirote. Sela, u kojima je izvršena deoba, dobiše sasna novo lice: vanjsko-ekonomsko i unutrašnje kućanstvo. Gde je vladala mrtva beda i besposlica, ukazala se nakon deobe u najboljem svetlu sreća i blagostanje.

Još iz doba turskog i mletačkog datira današnji prostrani posed dalmatinskih opština na pašnjake i šume, koji se u maloćem do danas promenio. Da si predočimo ekonomsko stanje Dalmacije iz najranijih turskih vremena, pa do prvog i drugog trajnog austrijskog gospodstva, poskorupiću gospodarsko-povesni pregled.

Za dugi niz jadnih godina, vlada Dalmacijom polumesec. Turski agrarni ustav, bezobzira na siromaštvo Dalmacije, raspolaže, ne samo sa svim neobrađivim (opštinskim) nego i obrađenim zemljama (privatnim vlasništvom). Sultan je apsolutni gospodar: razdava obrađene zemlje po miloj volji, kao leno za vernost i junaštvo, a na neobrađene dozvoljava opštinama prava uživanja paše i drvarenja, ali zato moraju opštine dotično opštinari plaćati stanovići godišnji danjak Sultanu.

Mletačka republika, nakon osmanlija, zaposedne dalmatinsku obalu sa nekim otocima, zvan „vecchio acquisto“ (stari posed). Karlovačkim mirom 1699. godine proširi svoj posed u unutrašnost Dalmacije, nazvan „nuovo acquisto“ (novi posed), a požarevačkim mirom 1718. godine još dublje zadre šape grabežljivi mletački lav u zagoru dalmatinsku, nazvan „noovissimo acquisto“ (najnoviji posed). Mlečići jure belli, dobiju sva neograničena prava, na sve obrađene i neobrađene zemlje, kako su baštinili od Turske. I ova podjeljuje osim plemstva, obrađene i neobrađene zemlje vernim ulizicam i puzavcima svećeva lava. Ovo se je odnosilo na novi i najnoviji posed, dok u odnošaj vlasništva u pogledu šuma i pašnjaka, na teritoriju starog poseda nije dirala i ostavila isti pravni naslov, kako je u prvo doba našla. Ipak za otoke Brač i Hvar na teritoriju starog poseda pravila je iznimku za opštinske pašnjake i šume, za koje su opštine morale plaćati državni „dazio erbatico“ t. j. travarinu.

Austrija u prvo doba nakon mlečića do Napoleona, nije dirala u privatni legitimni posed osim dužnosti plaćanja desetine u naravi. Nu što se tiče opštinskih pašnjaka (muša), smatrala ih je Austrija državnim dobrom, pak stoga proglasi travarinu državnim prihodom a pravo iskorišćivanja šuma identificira, kako je bilo pod mlečićima. Iza toga, Napoleon zavlada jednim delom Dalmacije. On proglasi privatni posed neograničenim vlasništvom i ukida plaćanje desetine u naravi, ali za šume i pašnjake, nije izdao nikakvih odredaba, koje bi promienile dosadašnji pravi položaj.

U drugo t. j. trajno austrijsko doba, dvorska carska komora 1829. godine u novembru proglasi sve šume u Dalmaciji na terito-

riju bivše Mletačke republike, državnim vlasništvom, dokle god njihovi sopstvenici ne dokažu zakonito stečeno pravo vlasništva. Prema gornjem proglasu moralo je stanovito poverenstvo učiniti izvide: ustanoviti površinu; stanje; vrst i plodovitost šuma, te ustanoviti prava uživanja opština i prama istim odmeriti im ekvivalent, a ostatak imao bi biti čisto državno vlasništvo. Cela ova stvar se oteгла i zastala radi protuslovnih mišljenja radi sve općeg korisnog pošumljenja Dalmacije i radi pomanjkanja šumskih veštih tehničara.

Odnosaји prava vlasništva na neobrađene zemlje šume i pašnjake, promenili su se i sredili, kad je austrijska vlada 1850. god. zavela stalni zemljarski kataster u Dalmaciji, koji do tada nije opstojao, izričitom namerom da podigne dalmatinsko poljodjelstvo i agrarni kredit. Uvedenjem stalnog katastra ukida se travarina kao državni prihod. Sve porezne opštine, koje rabe i uživaju stanovite pašnjake i šume, moraju plaćati zemljarinu srazmerno prema prihodu posedu i vrsti. Opštine će plaćati direktno zemljarski porez kao državni namet, a iste će odmeriti pojedinim opštinskim frakcijama respektivno opštinarima, visinu travarine prema uživanju i koristi od istih. Od te dobe najveći i najvažniji izvor prihoda dalmatinskih opština je travarina. Država si je nadalje pridržala prava udela vlasništva na opštinske šume i pašnjake jedino kontrole radi, iskorišćavanja i uporabe, te konačnog uredjenja i provedbe deoba obrađivih opštinskih dobara medju pojedine opštinare.

Još prije Austrije Mletačka republika natucala je o deobi, te prema tome, nebi Austrija prvo zrno o deobi bacila na njivu agrarnih operacija u Dalmaciji. Prvo zrno razbacala je mletačka Signorija, a drugo zrno, austrijsko palo na neplodno tlo, koje je tek godine 1902. mršavo prokljivalo.

Pravni odnošaj prava i uporabe dalmatinskih opština u pogledu pašnjaka i šuma kroz celi ovaj niz vekova i pod raznim tudjim gospodarima u bitnosti nije se promenio. Iz gornjeg gospodarsko-povesnog prikaza razabire se velika prostornost opštinskog poseda, te njihova otpornost i žilavost kao i što opštinara u obrani svojih neosporivih i velikih prava.

Uvedenjem dalmatinskog katastra, nameravanim pridignućem dalmatinskog poljodjelstva, agrarnog kredita, te učestvovanje države u pravima vlasništva na opštinskim zemljama i pridržanim pravom uprave sa izričitom svrhom i namerom „za što bolje iskorišćavanje istih i što bolju deobu“ uveravaju nas, da se je imalo najranije, još pedesetih godina, na primereni način započeti deobama i nadeljivanjem u privatno individualno vlasništvo, pravim uživaocima t. j. opštinarima pojedinih opštinskih odlomaka.

Zakonsko uredjenje tih odnošaja, kako je prije spomenuto, nije se provadjalo, a pućanstvo siromašno i izmoreno agrarnom ekonomskom bedom, posizalo silom i samovoljom, uzurpirajući zemljišta prikladna za obrađivanje. Tako na opštinskim dobrima dano-mično pojavljivali su se novi vrtovi, vinogradi, voćnjaci itd.

Nameće se pitanje: Tko je smeo, da otimlje i prkosi svim ranijim naredbama i zakonima, opštinskim i državnim, koji zabranjuju svako otudjivanje i nezakonito deljenje bez prethodne dozvole Zemaljskog Odbora? Odvažili bi se na to samo oni, koji su imali vlast u rukama: prijatelji i svojta onih, koji su bili na opštinskoj upravi: glavari; rondari; čauši i imućniji, braneći se silom mita i preporuka. Siromašni i potrebni nisu smeli ni promisliti, da bi se mogli okoristiti ni pedljom zemlje, nego samo snivati i snovati pobune, pretiti i protestirati i večno tako umirati, daveći se srdžbom i mržnjom. Muša bijaše kamen smutnje, mržnje i krvoprolića. Često se dogadjalo, da bi nova opštinska uprava i nova seoska starešinstva upotrebila silu oružjem, rušeći zidove, plotove i useve uzurpiranlh zemljišta; naprotiv trpela je nova izmicanja. Opštinska muša bijaše najbolje izborničko agitacijono sredstvo. Zlom uporabom i nezavršivanjem zakona o razdeobe muša, profaniran i demoraliziran je dalmatinski težak. U selu Kučiće kod Omiša, na samih stotinjak hektara nadeljene muše bilo je što većih što manjih oko 370 izmaka (uzurpa). U selu je bio pravi pakao: mržnje; osvete i tučnjave bijahu na dnevnom redu. I tako je u višoj ili manjoj meri u svim dalmatinskim selima.

Nu ako se uzme sa čisto ekonomskog gledišta, ovakove uzurpacije ili bolje nazovimo ih okupacije, načelno nisu bile štetne, na protiv korisne, u koliko bi se siromašniji opštinari bili s njima koristili, pridizujući tako, slabo ili nikakovo svoje gospodarsko stanje. Pa su ovakovi raniji i kasniji uzurpi bili tolerirani, dapače, pri osnivanju zemljišnika smatrani i knjiženi kao vlasnost. Abnormalne i nerazmerne pojave uzurpacija na opštinskim mušama izazvale su vlasti na odlučnu, ali ne ekstenzivnu razdeobu.

Početkom godine 1870. na poticaj Ministarstva Poljoprivrede za sve opću razdeobu opštintkih dobara, budu izradjene dve zakonske osnove: Carevinski i pokrajinski zakon od 1876. godine sankcionisani i proglašeni u „službenim novinama“.

Carevinskim zakonom država se odriče nadvlasništva nad onim zemljama, koje zakonito budu nadeljene. Šume i nasadjeni pašnjaci ako prema ustanovama šumskog zakona nije podeljena dozvola, da se upotrebe za drugu kulturu, mogu se nadeliti ali predržati i uzgajati prvobitnu kulturu. Ako se na području razdeobene mase (šume) nalaze privatna vlasništva, koja bi inače bila štetna ra racionalni uzgoj dotične šume, mogu se uzeti u deobenu masu i nameniti šumskoj gojdbi, a vlasnika se ima odštetiti u zemljištu ili novcem.

Na temelju pokrajinskog zakona, a u smislu opštinske uredbe imaju se sve opštinske obradive zemlje nadeliti medju današnje uživaoce i doznačiti kao svojina. Svaki opštinar bez razlike t. j. pripadnik dotičnog opštinskog odlomka ima pravo na jednak udeo u vrednosti zemljišta. Doznačivanje može biti obvezano isplaćivanjem opštinama stalnog godišnjeg danka ili jednokratnim otkupom. Op-

štinske nerazdružene zemlje ostaju i nadalje sopstvenost opština dotično odlomaka. Pravo udela i koristi od maše, koja se ima nadeliti ima svaki koji je godinu dana prije zaključka deoba imao ili stekao pravo, da se koristi opštinskim dobrom u dotičnom odlomku.

Prema gornjim zakonima u kratko prikazanim, imao se je započeti tehnički rad oko deoba. Ali i ovog puta zateglo se i odgadjalo okolišavanjem i izbijanjem raznih poteškoća bilo prividno tehničkih, bilo administrativnih nedostataka. Zaredale su za tim razne okružnice i nove naredbe i upute, a sve prema vremenu i istaknutijim političkim momentima. Utaman bijahu nastojanja narodnih poslanika i Zemaljskog Odbora, da se već jednom započne izvršavanje opstojećih i sankcionisanih zakona. Trebalo je 25 godina, da se konačno uputila deoba.

Početak godine 1902. dalmatinsko namesništvo namešta jednog jedinog tehničara, šumskog inženjera naglasajući: „Za svrhe promicanja deoba obradivih opštinskih dobara, kako je želiti i u najvećem opsegu, dobro, brzo i sa najmanjim troškom“. Nije li ovo ironija, sarkazam, cinizam austrijskih prevejanaca, koji su tako pljuvali u lice siroti dalmatinskoj. Jedan jedini će tehničar i brzo i dobro i sa najmanjim troškom (to da) nadeliti, kako je želiti, mušu Dalmacije, koja je jedan i po put veća po površini, nego je sva dosada obradjena zemlja.

Šumski veštak u pet godina obavio je minimum; jednu materijalnu deobu i tri nacrtu deobene osnove sastavio. Godine 1907. dodeliše mu jednog šumskog inženjera. Oba skupa u deset godina obaviše 14 deoba.

Početak 1912. godine šumske inženjere zamene geometri, koji su dali obilan materijal do početka svetskog rata, koji je omeo dobro započeti i upućeni tehnički rad.

Pre nego prodjem na tehničko delovanje geometara, nužno je da se upoznamo zemljišnikom i ekonomskim stanjem Dalmacije.

Dalmacija se prostire na površini od 1,283.000 hektara prema današnjem stanju od prilike odpada :

na zgrade, puteve, vode i neplodno zemljište	30.000 hektara
na obradjeno privatno dobro	265.000 „
na privatne šume i malogrmlje	388.000 „
na privatne neobradjene pašnjake	130.000 „
na opštinska dobra (mušu)	430.000 „

Nije niti jedna trećina cele površine Dalmacije obradjena i to od prilike 140.000 hektara oranice 75.000 vinograda 40.000 maslinika i 10.000 livada.

Jedan put i po toliko zemlje, nego što se obradjuje dalo bi se još oplemeniti i kultivirati. Više nego jedna trećina cele površine Dalmacije prepuštena je uništavanju i haraćenju, a na koju najviše prava imaju siromašni i potrebni težaci, dok je uživaju i glodju imućni i nepotrebni.

Muša, koja iznaša oko 430.000 hektara, nije samo neplodna zemlja, i ako to na prvi mah izgleda. Ima doduše neplodne, ali ima dosta i dobre. Prema vrsti, kulturi i obradivosti mogu se svrstati u četiri kategorije :

1. oko 150.000 hektara najbolje zemlje, koja je prikladna za obradivanje i od koje bi se dalo crpsti obilno ploda, pretvorivši je u plemenite i najbolje vinograde, vrtove, oranice i livade.

2. oko 100.000 hektara prikladne za uzorne pašnjake.

3. oko 150.000 hektara može se nameniti za uzgoj šuma.

4. ostatak od 30 000 može se smatrati kršom škrljavcem, vrletima, timorima i golim kamenom.

Cifre nam kažu, kojim putem treba poći, da se propalog i u agoniji izdišućeg dalmatinskog težaka ozdravi i oživi.

U prvom redu trebalo bi pristupiti uredjenju granica izmedju pojedinih odlomaka, koje su u ove dve trećine dalmatinskih opština još delomično ili potpuno sporne i neodredjene. Neke opštine ili opštinski odlomci o razgraničenju i pravu uživanja paše vode večne parnice. Opštinari jednog odlomka nasrtaju i nagone blago uništavajuće šume i pašnjake u druge odlomke, smatrajuć prijeporno zemljište njihovim neosporivim vlasništvom; pa eto kuke i motike, noža i pušaka, krvoprolića i večite mržnje i parnica.

Nekoje su parnice trajale od 30—40 godina, a neke se još i danas vode, te su dovele seljaka do prosjačkog štapa. U tu svrhu imalo bi se odrediti stalno mešovito poverenstvo, koje će provesti definitivno razgraničenje, te silom ili milom udariti stalne medjaše.

Tek nakon razgraničenja pojedinih odlomaka može se pomišljati i započeti razdeobom opštinske muše, t. j. nakon što su se eliminirali sporni odnošaji prava uživanja i uporabe pašnjaka izmedju susednih sela.

* * *

Geometri su shvatili ozbiljnost i važnost zadaće, koja im je zadata pa su se latili posla, štono reč, sedinjenim silama.

Čim je nastupila letna sezona početkom maja razidjose se i započese rad na terenu. Povereni im posao morao se dovršiti, to je svaki smatrao ne samo dužnošću, nego i potrebom za sveopće dobro, te se vratiti u oktobru ili novembru sa potpunom i gotovom premerom deobenog kompleksa. Kroz zimsku sezonu u kancelariji geometri su sastavljali nacrt za parcelaciju, da idućeg leta iskolče u naravi i nadele. Tehnički nadzornik, dok su geometri radili na terenu, prikupljao je podatke i starao se za uredjenje i odobrenje novih deobenih osnova. Takovim tempom progredirali su radovi geometara na terenu i u kancelariji. U same dve i po godine tri geometara nadeliše 12 kompleksa i 12 raznih opštinskih odlomaka.

Zametnućem svetskog rata nastupi zastoj. Jedini sam ja, oslobođen vojne dužnosti, nastavio delovanje. Kroz četiri ratne godine,

uza sve neprilike i poteškoće, obavio sam i nadelio četiri deobe i dva kompleksa snimio i pripremio nacrt osnove. To bi kroz kratko vreme bilo realizirano, dok nije Italija okupirala baš one krajeve.

Talijanska okupatorna vlast prvih dana obustavlja rad oko deoba i raspušta „Pokrajinsko povjerenstvo za diobu obradljivih opštinskih dobara za Dalmaciju“ u Zadru.

Na dalmatinsku pokrajinsku vladu stizali su već prvih dana molbe i dolazile deputacije u poslu deoba. Svi mole i požuruju upućenje postupka, kako bi se započele deobe ili započete konačno dovršile u naravi. Narod dalmatinski, koji je ne samo stenjao pod igom političkim, nego i ekonomskim pod Austrijom, prozeo je da politička sloboda, u oslobođenoj i ujedinjenoj domovini nosi, i navješta kulturnu i ekonomsku slobodu, te konac presizanja spahija, aga, konta i velemožnih. Jer veleposjednika u Dalmaciji nema, malen ih je broj, to bi problem gospodarske emancipacije obuhvatao deobu muše t. j. emancipaciju od opština, te kmetsko ili kolonatsko razrešenje.

Akorem je predesništvo pokrajinske vlade u Splitu dobro znalo, da je vitalno pitanje Dalmacije deoba muša, ipak nije moglo priteći u pomoć čestim molbama radi još nesredjenih prilika i pomanjkanja većih tehničara za posao deoba. A da se bar donekle odazove potrebi i molbama, pozvala je mene iz Zadra i poveri mi taj posao u području neokupirane Dalmacije.

U prvom radu imao sam da obavim iskolčenje i nadjeljenje dviju deoba na otoku Šolti. Pokrajinska vlada u svojstvu pokrajinskog poverenstva za deobu opštinskih dobara izdavala je naredbe i rešenja o novim deobama. Kroz godinu dana nadelio sam sedam kompleksa.

Haraćenje pastira, koji na nomadski način timaraju svoja stada po opštinskim mušama, nerazboritost silovitih seljaka, koji krše i lome i ono malo šume i mršavog malogrmlja, te nerazmjerne uzurpacije poremećuju mir i unose diskvilibraciju gospodarskog ravnotežja. Od 1870. godine datira prvi zametak razdeobe opštinskih muša, pa što se do današnjeg dana pomoglo dalmatinskoj siroti, koja cvili nad onim, što joj je od Boga dano, a samovolja, i sila joj otimlje. Mrtvi ogromni kapital leži joj pod nogama, a nemože, nesme da ga ukamati.

Broj dosada obavljenih deoba je samo kaplja u moru. U pedeset godina Austrija agrarnom politikom usrećila je Dalmaciju sa trideset i pet deoba. Jer mi fale dovoljni podatci radi aktuelne okupacije Zadra, od prilike ću da sračunam u koliko su mi u pameti dosadašnje obavljene deobe, neću mnogo pogrešiti, ako rečem, da se je tek 4800 do 5000 hektara nadelilo zemlje od opštinskih dobara.

Ako bi se ovakovim krokom kročilo i dalje, to bi ravno do stotinu godina granulo sunce ogradne slobode i gospodarske emancipacije u Dalmaciji. Dok u oslobođenoj našoj domovini druge posestrime ubiru već plodove agrarne reforme. Dalmacija uzdiše, čezne i cvili. Deoba muše je stvar stara, upućena i započeta, pa bi trebalo

ponovo započeti ali ekstenzivno. Doduše zakoni i uredbe nisu savremene, pa bi ih trebalo izjednačiti prema današnjim potrebama i prilikama.

Sticanjem iskustva, kojeg sam prokušao u deset godina što sam se isključivo bavio deobama u Dalmaciji, mogu da prosudim dobre i zle strane postupka i uredjenja deobe, pa neka mi bude dozvoljeno istaknuti, kako bi se brzo i temeljito obavila dotična parcelacija.

Bezuvetno sa deobama muše ne sme se okljevati, jer je to najglavniji uvet za ekonomsko promicanje Dalmacije. Raspušteno „Pokrajinsko poverenstvo za deobu opštinskih dobara“ trebalo bi uspostaviti ili od pokrajinske vlade u Splitu ili enklavirati ga glavnom povereništvu, dotično direkciji agrarne reforme u Splitu. Treba simplificirati administriranje za sastavljene i uredjivanje postupka deoba. Opštine bi imale samo da pruže potrebite podatke uz pripomoć poreznih katastarskih i župskih ureda. Stanovito poverenstvo sastavljeno od jednog pravničkog referenta, jednog inženjera (geometra), šumskog veštaka ili agronoma ili tri do pet staraca veštih prilikama sela, imalo bi na licu mesta da sastavi osnovu i pravila deobe. Osnova bi imala precizirati:

1. Koji će se kompleksi uzeti u deobenu masu, a koji ostaviti i nadalje kao zajedničko dobro.

2. Što će se nameniti šumskoj gojidbi.

4. Ako ima uzurpa, koji će se uzeti u deobenu masu, a za koje će biti uvaženo načelo sticanja prava vlasništva.

4. Odrediti proporciju udela za svakoga prema njegovom gospodarskom stanju (a ne kako je dosada bilo, da svaki i siromah i bogat ima isto pravo i jednak deo).

5. Na priručnoj mapi odmah od prilike projektirati nove poljske naprave (puteve, lokve, ispojišta, plandišta, kanalizaciju, mostove i slično).

6. Pročitati imenicu i pretresti svakoga pojedinog, koji je upisan ili se ima upisati u individualni iskaz.

Tehnički organ, kojemu će biti poverena premera deobenog kompleksa, vodit će evidenciju pritužba i želja interesenata, te će najmanje tri puta za vreme rada na terenu savzati na dogovor zanimane za pobližnja razjašnjenja i referirati nadležnim vlastima.

Zapodjenut postupak o uredjenju deoba morao bi biti u najduljem roku od tri mjeseca utvrđen i predat tehničkom nadzorniku na daljnje uredovanje i realizaciju istog.

Ovakovim postupkom mogle bi se brzo i temeljito obavljati deobe.

Za tehnički rad nek se stara tehnički nadzornik, koji bi morao imati neograničenu vlast u tehničkom poslu.

Tehničar za rada na terenu. nakon snimljenog deobenog kompleksa, procenit će zemljište prema vrsti i položaju u sporazumu sa veštima proceniteljima, uneti u plan deobe oznaku razreda i sve gospodarske naprave i smer novih deobjenih parcela. Za to će približno

faktorima izračunati površinu i približno označiti smer i dimenzije novih parcela. Ovo je osobito važno, da se izbegne ogromnim greškama i nezadovoljstvo interesenata. Često se je događalo da bi nacrt morao biti promenjen, jer smer parcela nije odgovarao položnosti terena i uslovima za obradivanje, osobito u mestima vrlo nagnutim bregovitim i izloženim vetrovima i povodnjama.

Pri uredjivanju deobenog postupka treba svratiti osobitu pažnju na zemlje, koje će se isključivo obradivati i promeniti kulturu, na zemlje, koje će se nadeliti ali pridržati prvobitnu kulturu, a svrha nadelbe da bude uzgoj šuma i uzornih pašnjaka. Zemlje manje vrednosti, svejedno imale bi se nadeliti ali nadalje izrabljivati kao pašnjaci, da se deobom ne pogodi u srce racionalno gojenje i uzdržavanje marve. Uzgoju šuma treba isto tako dati važno mesto u nadelbama u individualno vlasništvo, jer težak bez svoje vlastite šume nemože živeti: fali mu najvažnije. A gde ne bi bilo moguće tako nadeliti radi etičkih, tehničkih ili bilo kojih drugih razloga, moglo bi se podeliti na desetke, dvadesetke ili komšiluke. Svaki će čuvati i braniti svoje. Na ovaj način pretvorit ćemo jednu trećinu površine Dalmacije u plodne i bujne rasadnike, koji će osvetliti lice Dalmacije i pokriti zelenim plaštom gole joj grudi.

U nikakvom slučaju deoba muše nije štetna, ali nije ni baš toliko korisna, koliko bi mogla da bude, ako se nadelu i prepusti na slobodno izrabljivanje neukomu seljaku, koji čestokrat misli samo daj mi ga danas, a sutra kako bude.

Dalmatinski je seljak dobar radnik, radišan kao crv, samo kad bi imao što da obradjuje, ali nije dobar težak. Pohlepan je za zemljom i kao takav više je sklon na ekstenzivnost poljodetskog rada. Trebalo bi ga pripremiti i podučiti, dapače prisiliti, na korisnu racijonalnu intenzivnost i ekonomiju. Ako je to na prečac nemoguće kod njegovog dosadašnjeg poseda nagovoriti ga ili prisiliti, to je moguće pri nadeljivanju muše. Zato kao prvi i najglavniji uvet mora se postaviti pri uredjivanju postupka deoba za svako selo odvojenje kompleksa prema kulturi vrsti i položaju u tri vrste zemlje.

1. Zemlje za isključivo obradivanje, koje će moći slobodno promeniti kulturu i po vlastitoj uvidjavnosti i slobodnoj volji iskorišćivati.

2. Zemlje, koje će se nadeliti isključivo za pašu, pridržavajući prvobitnu kulturu, ako je dosada bio pašnjak i koju nesme bez osobito dozvole nadležne agrarne vlasti pretvarati u trajnu ili vremenitu koju drugu kulturu.

3. Treća parcela morala bi biti namenjena za šumu, ako je bilo kakve ima, ako nema za uzgoj šumskog podmladka.

I ako bi ovaj posed, što bi ga siromašak dobio, bio i minimalan, ali bio bi kompletan. Težak isto tako treba pašnjaka kao i

šume ili obratno. Težak koji nema marve sirota je i potreban od drugoga. Za odeću treba vune, a za obuću kože. Glavna je hrana težakova sir, mleko i maslo kao začinu, a to mu sve daje marva. Zato naš narod punim pravom zove marvu „blago“. Za ogrev, poljodelska ratila i gradnju stanova treba vlastite šume. Ovako nadeljenom mušom svaki bi imao i ako malo, ali uredjeno gospodarstvo.

Doduše ne će svaki svoju parcelu pašnjaka i šume individualno ograditi plotom ili zidom, bar za prvo vreme, nego će demarkirati stalnim i vidljivim medjašima ili urezati znak u kamenu ili na stablu, pak će dobro čuvati i braniti svoje vlasništvo.

E da se predusretne cepanje ovih čestica, nazovemo ih „nadarija“ moralo bi se utvrditi zakonom ograničenje vlasništva za specijalno ova dva slučaja. Nebi smela biti dozvoljena prodaja nadarenih zemalja ni pod 1. ni pod 2. ni pod 3. a ni opterećenje, otudjenje i zadržanje istih bez iznimne dozvole agrarnih vlasti. Zemlje pod 1. morale bi biti obradjene u najkraćem roku od 2 ekonomske godine. Zemlje pod 2. i 3. u nikakvom slučaju ne bi se smele deliti u podčestice niti da bi se mogle opteretiti nego da potomcima ostaju kao zajedničko dobro t. j. kao kakav mali fideikomis.

Za slučaj potpunog izumrća jedne porodice imala bi se vratiti nadarija u prvobitni posed općina, koje bi s njima raspoložile, da podmire novu nastalu širomašnu porodicu.

Dužnost seoskih glavara imala bi biti strogo držanje u evidenciji nadarija i prijavljati vlasti svaki slučaj, koji bi se kosio načelima uredbe i zakonu o nadeljenim opštinskim zemljama.

Agrarni bi uredi vodili nadzor preko svojih tehničkih organa koji bi najmanje svake treće godine kontrolirali, dali svaki sopstvenik obradjiva i uredjiva nadarija. U protivnom slučaju imali bi se oduzeti i dodeliti najbližoj njegovoj rodbini ili posve oduzeti.

Prema današnjim prilikama teško bi bilo kukavnom težaku domoći se novca, da u određenom roku obradi i uredi nadarja. Država bi se i zato morala postarati; stavljajući na raspoloženje bezkamatne zajmove ili sa veoma malim kamatima, da zemljoradniku omogući podmirivanje životnih namirnica i potreba. Zato su podesne agrarne zadruge. Podizanjem agrarnog kredita podići će se i moral u narodu.

Ono što nije Austrija učinila, a nije ni čudo jer Slaven nije čedo njeno, to mora Jugoslavija, jer tko će milovati dete, ako neće rođena majka. Dalmacija je perspektiva Jugoslavije, pa je treba zaodnuti bogatijim ruhom, jer kad će stranci ploviti našim morem da dobije dobar utisak i da ga povuće želja, da razgleda i unutrašnjost mile nam otadžbine.